

С.В.Хмельковська

кандидат педагогічних наук

Херсонського державного педагогічного університету

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ: СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ, ЗНАЧЕННЯ.

У статті досліджено феномен творчого потенціалу, його основних домінантів; проаналізовано особливості організації шкільного навчання іноземних мов на початковому, середньому та старшому ступенях; встановлено залежність рівня сформованості творчого потенціалу учнів шкіл від схильності їх учителів до творчого стилю діяльності.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого руху загально-європейського суспільства до спільної політичної, економічної, культурної діяльності розвивається концепція європейської освіти в межах єдиного освітнього простору. Це явище безпосередньо пов'язане з аспектами перетворення професійної підготовки вчителя, спрямованого на розгляд педагогічної діяльності як всебічної творчості фахівців освіти.

В час, коли знання іноземних мов стає актуальною потребою суспільства, зростає необхідність у висококваліфікованих учителях іноземних мов, які володіють не тільки мовленнєвою й комунікативною компетенцією, але й методами творчого викладання іноземних мов. У силу цього процес навчання у вищому навчальному закладі як проміжна ланка у системі неперервної освіти посідає центральне місце. Використання ж у навчальному процесі інноваційних методів та форм роботи набуває подвійного значення: по-перше, творчий стиль діяльності викладачів практичних мовних дисциплін значно стимулює розумову активність студентів, розвиває в майбутніх учителів якості творчої особистості, поглиблює мотивацію їхньої мовленнєвої діяльності іноземною мовою; по-друге, вчителю, який сам пройшов шлях творчого навчання, набагато легше сприйняти та зрозуміти творчий стиль діяльності, успішно реалізовувати його в подальшій педагогічній діяльності.

Постановка задачі. Водночас, як засвідчує аналіз літературних джерел, питання творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов вивчено недостатньо. У зв'язку з цим *метою* нашої статті є аналіз феномена «творчий потенціал учителя іноземних мов», визначення його домінантів.

Виклад основного матеріалу. Потенціал (від лат. *potentia* – сила) означає джерела, можливості, засоби, запаси, що можуть бути використані для рішення будь-якого завдання, досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі. Дослідженню творчого потенціалу присвячені роботи багатьох психологів та педагогів, серед яких Д.Б.Богоявленська, Н.В.Кічук, П.Ф.Кравчук, О.Н. Лук, М.О.Матюшкін, В.О.Моляко, Я.О.Пономарьов, М.М. Посталюк, В.В.Рибалка тощо.

Підходи вчених до визначення сутності, характеру, складових та ролі творчого потенціалу у процесі розвитку особистості є досить неоднозначними. Результати дослідження аспектів творчої особистості дозволили констатувати, що в науці немає єдиної думки щодо якісних і кількісних показників творчого потенціалу. Основною причиною нечіткого визначення поняття і ролі потенціалу в процесі розвитку творчої особистості є, по-перше, його порівняння, а в окремих випадках і повна ідентифікація з поняттями “обдарованість”, “талант”, “творча особистість” (Д.Б.Богоявленська, В.О. Моляко, С.О.Сисоєва). По-друге, вживання та використання поняття “творчий потенціал особистості” в науковій психологічній і педагогічній літературі є подекуди досить вільним. По-третє, у зміст поняття “творчий потенціал” включають характеристики творчої особистості, творчого мислення, творчих здібностей (О.А.Лук, П.Ф.Кравчук, Н.Ю.Посталюк). Визначення сутності потенціалу ускладнюється й багатоплановою системою взаємозалежних характеристик: активності, волі, мети, стилю діяльності, здібностей, мотивів тощо.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що творча особистість, за визначенням психологічного словника, характеризується наявністю в неї “здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, що

відрізняється новизною, оригінальністю” [1:285]. Серед перелічених складових здібності, за ствердженням вчених (В.І.Андрєєв, О.І.Клепиков, Н.В.Кузьміна І.Т.Кучерявий, В.В.Клименко, М.О.Лазарєв, А.М.Матюшкін), виступають важливим показником творчості. Н.В.Кузьміна трактує їх як “психічні властивості, що розкриваються і розвиваються у процесі творчої діяльності і тому самі є наслідком певної діяльності” [2:133]. Таке твердження дає можливість розглядати здібності як продукт творчої діяльності особистості.

В той же час експериментально доведено, що, виступаючи реальним засобом успішного здійснення діяльності, самі по собі здібності не гарантують високого рівня творчого розвитку особистості .

На думку П.Ф.Кравчук, творчий потенціал – є інтегративним явищем особистості, що об’єднує різнобічні якості людини та проявляється за допомогою творчої сили, що визначається змістом і рівнем розвитку *потенційних можливостей* до перетворення і виявляє себе завдяки творчим *здібностям*.

Д.Б.Богоявленська в результаті дослідження творчості вводить якісно нову одиницю виміру творчого потенціалу особистості – *інтелектуальну активність*, головною ознакою якої є можливість поєднувати в собі інтелектуальні й неінтелектуальні чинники розумової діяльності. Інтелектуальні представлені розумовими здібностями і становлять фундамент інтелектуальної активності, а неінтелектуальні – особистісними й мотиваційними, через структуру яких переломлюється творчість.

Слід однак зауважити, що під творчою особистістю розуміється особистість, яка не тільки володіє потенційними можливостями до творчості, а й проявляє себе у систематичній творчій *діяльності*, на чому наголошується в роботах багатьох вчених (Л.Б.Єрмолова-Томіна, Н.В.Козленко, Н.Ю.Посталюк). Так, Н.Ю.Посталюк пов’язує проблему формування творчого потенціалу особистості з поняттям “*творчий стиль*”

діяльності”, під яким розуміється “стійка єдність способів та засобів діяльності, що забезпечують її творчий характер та цілісність”

Головним чинником, що відображає сутність творчого потенціалу й творчої активності, за твердженням О.І.Клепікова і І.Т.Кучерявого, є *ставлення* особистості до праці. Причетність і ставлення – це природна форма вияву творчого потенціалу особи. В них реалізується певна дія, зумовлена потребами людей. Саме творче ставлення до трудової діяльності виводить працівника за межі вузькоспеціалізованої праці, стимулює інтерес до освоєння циклу технологічного процесу, розкриває в повному обсязі особистісні творчі потенції.

Особливе місце у дослідженні творчості посідає питання створення *умов*, що провокують виникнення імпульсу до творчої діяльності. Особа не завжди повною мірою осмислює потребу в творчості, усвідомлює свої творчі потенції, а також шляхи і способи їхньої реалізації. Її творчий потенціал може розкритися, коли відбувається мобілізація сил людини і виявлення прихованих резервів, що проявляються у творчості. Це означає, що для формування й розвитку творчого потенціалу людини необхідно створити спеціальні умови, які б стимулювали творчу активність особистості, її вольові зусилля. Спираючись на це, багато дослідників прийняли точку зору, за якою ключовою характеристикою потенціалу особистості є її *мотивація*, а не видатний інтелект чи висока креативність. Дослідженнями встановлено, що люди, природно менш здатні, але які цілеспрямовано вирішують власне, особистісно значуще завдання, виявляються в результаті більш продуктивними, ніж більш обдаровані, але менш зацікавлені.

Мотивація творчої активності – це система стійких мотивів, що відображає особистісну трансформацію взаємодій соціальних та індивідуальних чинників у стійку творчу спрямованість особистості. Зазначене поняття характеризує стан свідомості особистості, який зумовлює пріоритет творчої діяльності в системі життєвих виборів і поведінкових

стратегій, стимулює та підтримує творчий процес на всіх стадіях його розвитку.

Результатом творчої діяльності є її кінцевий продукт. Стосовно педагогічної творчості – це формування творчої особистості учнів. Виходячи з цього, прослідковується явна залежність рівня сформованості творчого потенціалу учнів шкіл від схильності їх учителів до творчого стилю діяльності. Основними вимогами до праці вчителя іноземних мов є: кваліфіковане застосування сучасних технологій навчання чотирьох видів мовленнєвої діяльності; вирішення завдань морального, культурно-естетичного, трудового виховання учнів; формування інтелектуальної та емоційної сфер особистості учня, його пізнавальних і розумових здібностей; допомога учням формувати свій світогляд, пізнавати себе та навколишній світ [3]. Виходячи зі сказаного, можливість здійснення основних функцій учителя іноземних мов у школі залежить від рівня сформованості ще в стінах вищого закладу освіти його творчого потенціалу, готовності студентів до професійної діяльності, рівня розвитку їхньої професійної творчості, від звички до творчості.

Форми та методи навчання іноземних мов у загальній середній освіті (12-річна школа) покликані стимулювати уяву та фантазію учнів, розвивати їхнє критичне мислення, формувати творчі здібності, збагачувати потенціал особистості. Аналізуючи особливості організації шкільного навчання на початковому, середньому та старшому ступенях, можна помітити, що реалізація мети та завдань програми середньої школи стає можливою лише у випадку творчого підходу вчителя та учнів до навчальної діяльності. Розглянемо коротко кожен зі ступенів.

Початковий ступінь. Для навчання іноземної мови важливим фактором є мовленнєва пам'ять, активне формування якої відбувається при установці на запам'ятовування певного мовленнєвого матеріалу. Умовою успішної роботи пам'яті є емоції, а джерелом емоцій виступає дійсність: участь у цікавій та творчій осмисленій діяльності, що пов'язана з потребами

особистості. Значний інтерес учнів на цьому етапі викликають такі види робіт, що пов'язані з улюбленими літературними персонажами. Ігрові ситуаційні вправи з участю казкових героїв можуть бути стимулом для спілкування. Велике значення має на цьому етапі зорова та слухова наочність, що значно активізує роботу учнів на уроці.

Середній ступінь. Потяг до самостійності та самоствердження є головною особливістю дітей цього віку. В них формується вибірковий пізнавальний інтерес, допитливість. Все, що обмежує самостійність учня середнього ступеня, – контролюючі завдання, які можуть підкреслити авторитарність учителя, завдання не комунікативного характеру – гальмують його пізнавальний інтерес. Інтерес до вивчення предмету підвищують завдання, спрямовані на розвиток самостійності, на вміння комбінувати матеріал у залежності від потреб мовленнєвої ситуації.

Старший ступінь. В учнів цього ступеня з особливою силою проявляється прагнення до самоствердження, самовираження, до можливості відстоювати свої погляди та переконання. У зв'язку з цим, саме комунікативна спрямованість навчання іноземної мови і створення сприятливого психологічного клімату для спілкування є тими факторами, які мають особливу значущість на цьому етапі навчання. Дуже важливо відбирати для уроків такий матеріал проблемного характеру, що стимулює обмін думками, спонукає до роздумів. Перевагу має робота з текстами, побудована на проблемному викладанні.

Проаналізувавши уміння школярів, що повинні формуватися вчителями на уроках іноземної мови, стає очевидним їх творча основа. Розвиток інтелектуальних умінь відбувається за рахунок творчого пошуку розв'язання завдань проблемного характеру з передбаченням і оцінкою отриманих результатів. Організація навчальної діяльності припускає варіювання різних видів завдань з наступним оцінюванням власних дій і дій однокласників. Ці уміння спрямовані на розвиток критичного мислення школярів. Адаптивні уміння ґрунтуються на роботі з мовним матеріалом, а

саме на «словотворчості». Завдання вчителя – розробка проблемних вправ до автентичних текстів, дотримання творчої спрямованості завдань діалогічного і монологічного характеру, розвиток уяви, пам'яті, мислення. Слід відзначити і той факт, що й формулювання завдань вимагає від учителя реалізації його фантазії, знань психології і педагогіки. Зауважимо, що фраза «Що б ви порадили вашим друзям?» сприймається класом значно активніше, ніж «Проаналізуйте відповідь». Матеріал, який використовується на уроці, повинен бути цікавим, відповідати смакам та інтересам учнів. Це може бути не тільки цікавий прозовий текст, але й поезія, гумор та інше. Прийоми роботи з навчальним матеріалом повинні приваблювати учнів. Цьому сприяють колективні форми роботи, де учень відчуває себе суб'єктом спілкування; навчальні ігри (ігри-конкурси, змагання, ігри на здогадку, рольові ігри, рухливі ігри), що ставлять учнів у життєву ситуацію, проблемні завдання до вправ, які сприяють інтелектуальному розвитку дітей.

Висновок. Отже, можна побачити, що спрямованість навчання, характер завдань і вправ, стиль діяльності, мотивація пізнавальної потреби на уроці іноземної мови в першу чергу залежать від рівня сформованості творчого потенціалу вчителя іноземних мов, від його бажання зробити кожний урок оригінальним, уникнути калькування.

Виходячи із головних функцій учителя, творчий потенціал учителя іноземних мов ми визначаємо як інтегративне утворення, сукупність ув'язаних у систему природних та набутих якостей, що проявляються через здібності, уміння, психічні процеси, способи мислення та діяльності і дозволяють фахівцю нестандартно вирішувати навчально-виховні завдання, спрямовані на формування творчої особистості вихованців, набуття ними в найбільш ефективний спосіб максимального результату в навчанні. Специфіка творчого потенціалу вчителів іноземних мов полягає в домінації комунікативних здібностей як одного із складових творчого потенціалу особистості вчителя.

Таким чином, вивчення творчого потенціалу, його критеріїв, значення для розвитку інтелектуального майбутнього країни є актуальним завданням педагогіки вищої школи. Крім того, детальне розуміння зазначеного феномена відкриває нові можливості використання сучасних технологій навчання у процесі його формування в умовах фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Література:

1. Краткий психологический словарь / под ред. А.В.Петровского. – М.: Политиздат, 1985.– С.351.
2. Коберник О., Коберник Г. Активізація навчально-пізнавальної діяльності школярів // Рідна школа.– 2002.–№ 3.–С.55-64.
3. Методика викладання іноземних мов: Наук.-метод. зб. / Ред. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 1996. – 114с.
4. Пассов Е.И. Концепция высшего профессионального педагогического образования (на примере иноязычного образования). – Липецк: Липецкий гос. пед. ин-тут, 1998. – 240 с.
5. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість: Монографія. – К.: Книжкове видавн. “Каравела”, 1998. – 152 с.

Хмельковська Світлана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук
кафедри німецької мови
Херсонського державного університету.

Дом. адреса:

м. Херсон, Тарле 14, корп 2, кв 20,

тел: (0552) 54 29 51

8 050 1828071